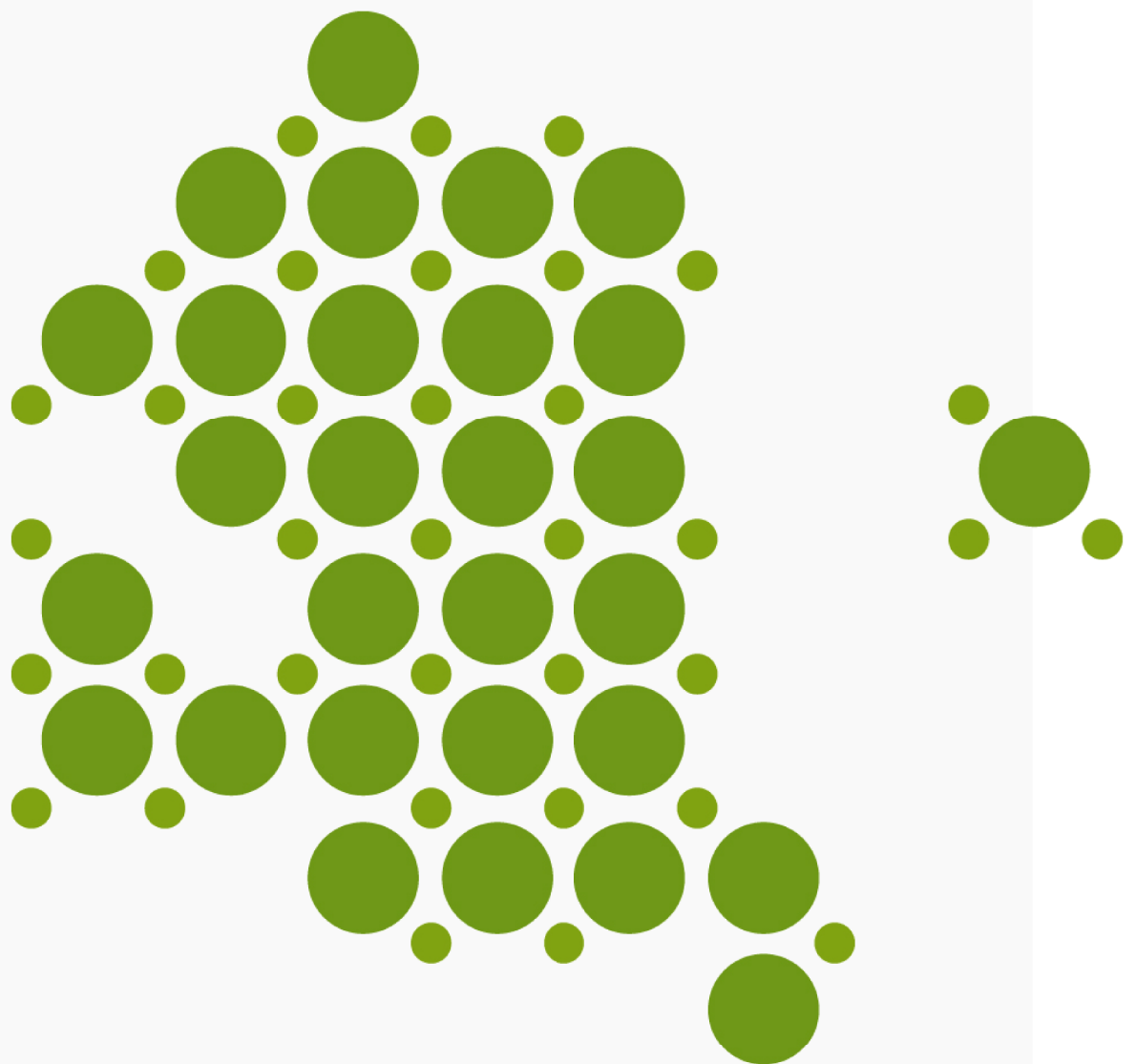

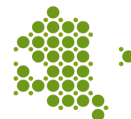
Rammeaftale 2016

Styringsaftale for det specialiserede socialområde og specialundervisning

**Kommuner i hovedstadsregionen og
Region Hovedstaden**

2016

INDHOLDSFORTEGNELSE

Indledning.....	3
Aftale om takstudvikling i 2016.....	4
Styrings- og udviklingstiltag for 2016.....	4
Takstmodel.....	6
Takstmodellens omkostningselementer.....	6
Ens omkostningsmodeller.....	6
Klar skelnen mellem forskellige omkostningselementer.....	6
Fordeling af omkostningselementer i tilbud med flere takstniveauer.....	8
Aftale om prisstruktur.....	10
Beregningsgrundlaget.....	10
Kendte og faste takster.....	10
Efterregulering.....	11
Særskilt efterregulering i 2016 som følge af socialtilsyn.....	11
Forhøjelse af beregningsgrundlaget.....	11
Særlige tilbud og ydelser.....	11
Principper for samarbejde.....	12
Frister for afregning for brug af tilbud.....	12
Opsigelsesvarsler.....	12
Forlænget varsel ved opsigelse af flere pladser.....	12
Opfølgingsmekanismer for borgeres placering i takstniveauer.....	12
Aftale om etablering og lukning af tilbud og pladser.....	13
Principper for etablering af tilbud.....	13
Principper for lukning og omlægning af tilbud.....	13
Fælles aftale om visitation til kommunikationscentre.....	14
Kommuners overtagelse af regionale tilbud.....	14
Køb og salg af pladser uden for hovedstadsregionen.....	14
Procedurer og tiltag i forhold til de mest specialiserede tilbud.....	15
Nødbremse-modellen.....	15
Task force.....	15
Krav til de mest specialiserede tilbud.....	16
Børnehuset og Socialtilsyn.....	16
Bilagliste.....	17

INDLEDNING

Kommunerne har ansvaret for koordineringen af det specialiserede socialområde og specialundervisningsområdet. Koordineringen af de to områder omfatter ansvaret for udarbejdelse af en årlig rammeaftale for det specialiserede socialområde og specialundervisningen, der består af en udviklingsstrategi og en styringsaftale.¹

Nærværende dokument omfatter alene styringsaftalen i Rammeaftale for 2016, mens Udviklingsstrategi for 2016 foreligger i selvstændigt dokument.

Formålet med styringsaftalen er, at den skal være med til at lægge rammerne for kapacitets- og prisudviklingen i det kommende år for de omfattede tilbud i kommunerne i hovedstadsregionen og i Region Hovedstaden.

Desuden har styringsaftalen til formål at øge bevidstheden om og stillingtagen til de styringsmæssige konsekvenser af, at kommunerne på det specialiserede socialområde er afhængige af at købe og sælge pladser på sociale tilbud på tværs af kommunegrænserne og af Region Hovedstaden.

Styringsaftalen skal indeholde følgende elementer:

- ▶ Aftaler om udviklingen i taksterne for tilbud omfattet af aftalen.
- ▶ Aftaler om prisstrukturen for de omfattede tilbud.
- ▶ Aftaler om oprettelse og lukning af tilbud og pladser.
- ▶ Aftaler om principper for evt. indregning af driftsherrens udgifter ved oprettelse og lukning af tilbud aftalt i rammeaftaleregion.
- ▶ Aftaler om frister for afregning for brug af tilbud.
- ▶ Tilkendegivelse fra kommunalbestyrelserne om overtagelse af regionale tilbud og fastlæggelse af, i hvilket omfang overtagne tilbud skal stå til rådighed for de øvrige kommuner.
- ▶ Angivelse af, hvilke konkrete tilbud der er omfattet af styringsaftalen.

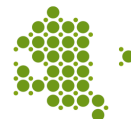
Styringsaftalen skal indgås årligt og senest den 15. oktober samtidig med Udviklingsstrategien. Herefter har den virkning fra 1. januar det følgende år. Styringsaftalen 2016 er således gældende for perioden 1. januar 2016 til 31. december 2016, og er omfatter takster, der er gældende i denne periode.

Aftalen indgås mellem kommunalbestyrelserne i hovedstadsregionen og med Region Hovedstaden, for så vidt angår de tilbud, regionen driver. Alle kommuner i hovedstadsregionen og Region Hovedstaden er dermed aftalepart i styringsaftalen uden hensyn til omfanget af deres køb og salg af tilbud. Loven kræver, at aftalen bliver indgået i enighed. **Styringsaftalen i Rammeaftale 2016 er godkendt af alle kommuner i hovedstadsregionen og af Region Hovedstaden.**

Denne aftale er baseret på den fælles takstmodel, som er udviklet af kommunerne i hovedstadsregionen og Region Hovedstaden. Styringsaftalen lægger sig dermed i forlængelse af tidligere drøftelser og aftaler mellem kommunerne. Region Hovedstaden kan løse opgaver for en kommune inden for rammeaftalens område mod fuld indtægtsdækning beregnet efter styringsaftalens principper. Takstberegningen for de *regionsdrevne tilbud* følger principperne i den

---

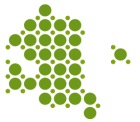
¹ Rammeaftalen er beskrevet i Bekendtgørelse om rammeaftaler m.v. på det sociale område og på det almene ældreboligområde samt i Bekendtgørelse om rammeaftaler og udgifter ved de lands- og landsdelsdækkende undervisningstilbud m.v.

fælleskommunale takstmodel. Dog er de indirekte omkostninger beregnet konkret og holder sig inden for rammerne af den kommunalt aftalte maksimale overheadprocent.

Styringsaftalen er et redskab til at understøtte det kommunale samarbejde i hovedstadsregionen og samarbejdet mellem kommunerne og regionen. Der er tale om anbefalinger til kommunerne, som skal understøtte den individuelle dialog mellem brugerkommuner og driftsherrer om både kvalitet og pris, som er udgangspunktet for køb og salg af pladser.

I forhold til angivelser af, hvilke tilbud der er omfattet af styringsaftalen samt taksterne for disse henvises til www.tilbudsportalen.dk.

AFTALE OM TAKSTUDVIKLING I 2016

KKR Hovedstaden har i perioden 2011-2015 indgået aftaler om prisudviklingen på de takstbelagte tilbud inden for det specialiserede socialområde og specialundervisningen.

Med henblik på indarbejdelse i Styringsaftale 2015 og 2016 blev der i 2013 gennemført en analyse og kortlægning af forskellige styrings- og udviklingstiltag, som skal bidrage til at sikre et fokus på effektiv ressourceudnyttelse og innovativ udvikling af tilbud og indsatser på det specialiserede socialområde. Det overordnede formål med analysen var at udarbejde forslag til en flerårig strategi for takstudviklingen på det specialiserede socialområde og specialundervisningen gældende fra 2015 og to år frem for på denne måde at sikre mådehold i udgiftsudviklingen i kommunerne, regionen og på de enkelte tilbud.

KKR Hovedstaden og Region Hovedstaden har indgået følgende flerårig strategi for takstudviklingen på det specialiserede socialområde og specialundervisning:

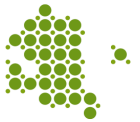
- ▶ At priserne i de takstbelagte tilbud på det specialiserede socialområde og specialundervisning til og med 2016 maksimalt må stige med pris- og lønfremskrivningen minus en procent i forhold til priseniveauet i 2014.

KKR Hovedstaden og Region Hovedstaden er enige om at fastholde den flerårige strategi for takstudviklingen i Styringsaftale 2016. Desuden har KKR Hovedstaden besluttet, at der fra den nuværende aftalte vejledende norm for beregning af de indirekte omkostninger for kommunale tilbud på 7 procent af de direkte omkostninger (overheadprocent), arbejdes hen imod 6 procent som et gennemsnitligt mål for kommunerne under ét ved udgangen af 2017.

Der foretages årlige analyser af takst- og udgiftsudviklingen i kommunerne og Region Hovedstaden, som drøftes i kommunaldirektørkredsen (K29) og i KKR samt i Region Hovedstaden. KKR Hovedstaden og Region Hovedstaden har godkendt følgende tiltag, som skal indarbejdes i analyserne:

- ▶ Takstudviklingen skal måles eksklusiv de beregnede omkostninger (forrentninger, afskrivninger og tjenestemandspensioner) samt efterreguleringer af over- og underskud fra tidligere år.
- ▶ Driftsherrernes indberetning af takster til den årlige takstanalyse skal opdeles på de enkelte elementer i takstberegningen, som er beskrevet i Styringsaftalen.
- ▶ I forbindelse med analyserne af takstudviklingen skal der foretages en række selvstændige analyser af udviklingen i de beregnede omkostninger, omfanget af efterreguleringer samt udviklingen i de anvendte belægningsprocenter.

For at understøtte et fokus den flerårige strategi for takstudviklingen er der nedsat en permanent takstanalysegruppe i regi af Embedsmandsudvalget for socialområdet og specialundervisningen bestående af centrale økonomipersoner fra udvalgte kommuner i hovedstadsregionen og Region Hovedstaden med Fælleskommunalt sekretariat som tovholder. Takstanalysegruppen har til opgave at udarbejde de årlige analyser af takstudviklingen samt understøtte løsningen af udviklingsopgaver og ad hoc problemstillinger i forhold til styringsaftalen.

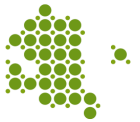

STYRINGS- OG UDVIKLINGSTILTAG FOR 2016

KKR Hovedstaden opfordrer hovedstadsregionens kommuner og Region Hovedstaden til fortsat at fastholde et stort fokus på effektiv ressourceudnyttelse og innovativ udvikling af tilbud og indsatser på det specialiserede socialområde og specialundervisningsområdet.

Herunder opfordres kommunerne i hovedstadsregionen og Region Hovedstaden til systematisk at arbejde med følgende områder:

- ▶ At kommunerne på myndighedssiden har fokus på at gennemføre styringsmæssige tiltag, som sikrer effektiv ressourceudnyttelse, herunder grundig udredning og match af tilbud, systematisk opfølgning på sager i forhold til effekt og økonomi, aktiv anvendelse af kvalitetsstandarder m.v.
- ▶ At kommunerne har fokus på faglig metodeudvikling og kompetenceudvikling af medarbejderne på myndighedssiden.
- ▶ At driftsherrerne har fokus på udvikling og omlægning af tilbud, der imødekommer den fremtidige efterspørgsel efter fleksible tilbud og indsatser med fokus på borgerens udvikling.
- ▶ At driftsherrerne arbejder målrettet med anvendelse af differentierede takster inden for de eksisterende rammer i Styringsaftalen.
- ▶ At driftsherrerne har fokus på anvendelse af velfærdsteknologi i indsatserne.
- ▶ At driftsherrerne har fokus på at udvikle tilbuddene, så de kan dokumentere effekterne af indsatserne.
- ▶ At driftsherrerne har fokus på faglig metodeudvikling og kompetenceudvikling af medarbejderne på driftsherresiden.

TAKSTMODEL

Takstmodellen anvendes til beregning af takster for 2016, og tager udgangspunkt i Bekendtgørelse om beregning af takster og betaling for visse ydelser og tilbud efter serviceloven af 12. januar 2015.

Takstmodellen omfatter alle tilbud på det specialiserede socialområde og specialundervisning, som kommunerne og Region Hovedstaden har overtaget per 1. januar 2007 og andre, der efterfølgende er oprettet eller overtaget på lignende vilkår, og hvor der sker salg af pladser til kommuner.

Takstmodellen omfatter desuden selvejende tilbud, der har driftsoverenskomst med en kommune eller Region Hovedstaden.

Grundprincippet for takstfastsættelsen er, at taksterne skal beregnes på baggrund af de samlede langsigtede gennemsnitsomkostninger og -indtægter i de pågældende tilbud.

TAKSTMODELLENS OMKOSTNINGSELEMENTER

KKR Hovedstaden og Region Hovedstaden anbefaler, at driftsherrerne anvender en fælles model til beregning af takster og efterregulering, der inddeler takstberegningen i de enkelte omkostningselementer, jf. den model, der fremgår af bilag 1 til Styringsaftale 2016.

Anvendelse af denne model skal bidrage til at sikre, at alle centrale elementer af takstberegningen indgår i kommunernes og Region Hovedstadens takstberegninger. Samtidig giver modellen en vis fleksibilitet i forhold til beregning af de direkte omkostninger, ligesom den vil lette kommunernes og regionens indberetning af takstoplysninger i forbindelse med de årlige analyser af takstudviklingen.

ENS OMKOSTNINGSMODELLER

Der anvendes den samme omkostningsberegningss metode på alle typer tilbud, medmindre andet er aftalt.

Omkostningsberegningen baseres på budgettet for det år, taksten gælder.

KLAR SKELNEN MELLEM FORSKELLIGE OMKOSTNINGSELEMENTER

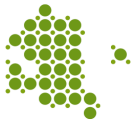
Der er en klar skelnen mellem direkte, indirekte og beregnede omkostninger.

Nedenstående beskrivelse af omkostningselementerne er ikke udtømmende, men angiver retningslinjer for takstberegningen.

DIREKTE OMKOSTNINGER

De direkte omkostninger består af alle de udgifter og indtægter, der direkte knytter sig til den pågældende aktivitet. Det vil som udgangspunkt sige de udgifter og indtægter, der fremgår af tilbuddenes budget, men også den andel af budgetbeløbet, der entydigt kan henføres til tilbuddet.

Direkte omkostninger omfatter således:

- ▶ Løn til personale ansat på tilbuddene (samtlige lønandele, fx pensionsbidrag, feriepenge, jubilæumsgratiale, atp, AER), samt andel af centrale lønpuljer, som ikke er udmøntet på budgetteringstidspunktet.
- ▶ Øvrige personaleudgifter til personale ansat på tilbuddene (uddannelse, udviklingsudgifter, tjenesterejser, befordring, forsikringer).
- ▶ Køb (leasing) af varer og tjenesteydelser, som foretages af tilbuddene og afholdes af tilbuddenes budget.
- ▶ Tilbuddenes ejendomsudgifter (husleje, varme, el, vand, skatter, afgifter, forsikringer, vedligeholdelse, snerydning, rengøring).
- ▶ Transport af brugere, det vil sige den del af brugertransport, der er omfattet af tilbuddenes transportforpligtelse og som er en del af tilbuddenes budget (fx udflugter og lignende). Befordring mellem hjem og tilbud afregnes direkte med den enkelte kommune og indgår således ikke i takstberegningen.
- ▶ Administrative udgifter som budgetmæssigt er henført direkte til tilbuddet, det vil sige både løn, øvrige personaleudgifter, samt køb af varer og tjenesteydelser. Det gælder også tilbuddets udgifter til konsulentbistand, supervision og rådgivning.
- ▶ Udgifter forbundet med tilsyn (Socialtilsyn).
- ▶ Reparation og vedligeholdelse. Her kan budgettet tilpasses den enkelte tilbuds forhold, eller der kan anvendes en vejledende norm i budgetteringen svarende til 2 procent af de øvrige direkte omkostninger.

INDIREKTE OMKOSTNINGER

De indirekte omkostninger består af de udgifter og indtægter, der er budgetteret i driftsherres budget og som er nødvendige for driften af tilbuddet, men som ikke direkte og entydigt kan fordeles på det enkelte tilbud.

Indirekte omkostninger omfatter således:

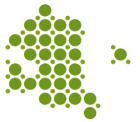
- ▶ Andel af løn og øvrige personaleudgifter til personale ansat i centrale støttefunktioner (visitation, rådgivning, personaleafdeling, økonomiafdeling, jura, kommunikation, politisk og administrativ ledelse m.m.).
- ▶ Hertil skal lægges øvrige udgifter der knytter sig til personalet ansat i centrale støttefunktioner (IT-udstyr, IT-systemer, møbler, inventar, kontorhold, telefon, kantine, ejendomsudgifter - jf. eksempler på ejendomsudgifter under de direkte omkostninger).
- ▶ Andel af køb af varer og tjenesteydelser der indgår i driften af tilbuddet, men som foretages af driftsherre og afholdes på det centrale/fælles budget (fx andel i udviklingsomkostninger, i centrale IT-systemer og telefonanlæg, m.v.).

Den vejledende norm for beregning af de indirekte omkostninger for kommunale tilbud, er 7 procent af de direkte omkostninger (overheadprocent). Dog er det besluttet, at der fra den nuværende aftalte norm på 7 procent arbejdes hen imod 6 procent som et gennemsnitligt mål for kommunerne under ét ved udgangen af 2017.

Region Hovedstaden beregner de indirekte omkostninger konkret og holder sig inden for rammerne af den kommunalt aftalte maksimale overheadprocent.

Embedsmandsudvalget for Socialområdet og Specialundervisning følger årligt op på eventuelle afvigelser fra den vejledende norm for beregning af de indirekte udgifter. I forbindelse med opfølgningen vil driftsherrer, der har besluttet, at de indirekte udgifter skal udgøre en højere procent af de direkte omkostninger end 7 procent, skulle fremvise dokumentation med forklaringer på og sandsynliggørelse af behovet for en højere procent.

BEREGNEDE OMKOSTNINGER

Beregneede omkostninger består af de omkostninger, hvor der ikke er overensstemmelse mellem udgift og omkostning i budgetåret. Det betyder, at større anskaffelser og bygningsudgifter, der optages i driftsherres anlægskartotek kun indgår i takstberegningen med de efterfølgende års forrentning og afskrivning.

De beregnede omkostninger omfatter således:

- ▶ Beregnede *tjenestemandspensioner* (hvis pensionerne er forsikringsmæssigt afdækket, skal den beregnede tjenestemandspension anvendes og ikke udgifterne til forsikringsdækningen).
  - De fremtidige udgifter til tjenestemandspensioner for ansatte tjenestemænd indregnes i takstgrundlaget med en fast procentdel af lønsummen for de på tilbuddet ansatte tjenestemænd. Dette gælder uafhængigt af, om pensionerne er afdækket forsikringsmæssigt eller ej.
  - Der anvendes en procentsats på 20,3.
  - Det bemærkes, at det beregnede pensionsbidrag kun skal dække den del af pensionsforpligtelsen, som ligger efter 1. januar 2007. Pensionsrettigheder, som er opsparet før denne dato er udlignet ved overførslen af aktiver og passiver fra amt til kommuner og region.
- ▶ *Forrentning og afskrivning af alle de aktiver*, der medgår til driften af tilbuddet (der medtages ikke forrentning af likvide midler/driftskapital).

Den enkelte driftsherres regnskabspraksis afgør værdiansættelse og afskrivningsprofil på de aktiver, der medgår til at levere ydelsen. Der er således ikke forskellige afskrivningsmetoder indenfor samme kommune/region. Det forudsættes til gengæld, at:

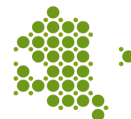
- Ingen driftsherrer opskriver værdien af aktiver overført fra det tidligere amt, med mindre værdiforøgelsen kan begrundes i en værdiforøgende reovering eller lignende.
- Ingen driftsherrer ændrer regnskabspraksis med det formål at øge takstniveauet.
- Aktiver som anskaffes (straksafskrives) over tilbuddets driftsbudget kan ikke indgå i tilbuddets kapitaludgifter (gælder også forrentning).

Renten på et 20-årigt fast forrentet lån i Kommunekredit anvendes til at beregne forrentningen af aktiverne. Rentesatsen opgøres per 1. april året forud for takstberegningens år, så beregningen kan danne grundlag for den årlige rammeaftalerede gørelse og gælde for taksten det efterfølgende år. Kommunekredit har pr. 1. april 2015 opgjort renten på et 20-årigt fastforrentet lån til 1,30 procent.

Det betyder, at:

- Variationen i renteniveauet bliver opfanget med ca. et års forsinkelse, men medfører en øget *prissikkerhed*.
- Det er *restgælden*, der forrentes. Det vil sige aktivets værdi primo året, før nedskrivningen med de afskrivninger, der foretages i takstberegningens år.

ALMINDELIGE INDTÆGTER

Fra summen af direkte, indirekte og beregnede omkostninger fratrækkes almindelige indtægter, herunder beboerbetalning og salg af producerede ydelser.

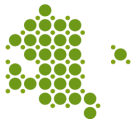
LANDS- OG LANDSDELSDÆKKENDE TILBUD OG SIKREDE AFDELINGER

For de lands- og landsdelsdækkende tilbud og sikrede afdelinger, som har en objektiv finansieringsandel, fratrækkes den objektive finansiering takstgrundlaget inden beregning af takst pr. dag.

FORDELING AF OMKOSTNINGSELEMENTER I TILBUD MED FLERE TAKSTNIVEAUER

I tilbud med flere takstniveauer (jf. Aftale om prisstruktur side 9) skal det omkostningsbaserede budget fordeles ud på de enkelte takstniveauer. Fordelingen af omkostningerne skal afspejle det reelle ressourceforbrug inden for de enkelte takstniveauer. Driftsherre kan enten fordele de direkte, indirekte og beregnede omkostninger ud fra konkrete vurderinger af ressourceforbruget inden for hver enkelt takstgruppe, eller forholdsmæssigt efter fordelingsnøgler fastsat af driftsherre.

Af bilag 1 fremgår et eksempel på en model til beregning af takster fordelt på de forskellige omkostningselementer. Bilag 1 kan findes som særskilt dokument på www.rammeaftale-h.dk.

AFTALE OM PRISSTRUKTUR

Driftsherre skal fastsætte takster for de enkelte ydelser (paragraffer), som driftsherre leverer inden for styringsaftalens område. Driftsherre kan dog også fastsætte takster for ydelsespakker, der består af en eller flere ydelser inden for styringsaftalens område. Taksten for ydelsespakken skal beregnes på baggrund af taksten for de enkelte ydelser. Eksempelvis kan driftsherre fastsætte én samlet takst for §107 og § 104 på baggrund af de individuelt beregnede takster for de to ydelser.

Af hensyn til konteringen skal afregningen for ydelsespakken udspecificeres på de enkelte ydelser (paragraffer).

Taksten for en ydelse eller en ydelsespakke beregnes som en pris per dag eller en pris per time.

Såfremt driftsherre omlægger fra takster for de enkelte ydelser til takster for ydelsespakker i et eksisterende tilbud vil dette i udgangspunktet kun gælde borgere henvist efter omlægningen. For de eksisterende borgere i det pågældende tilbud kan omlægningen til ydelsespakker kun ske efter aftale med pågældende borgers handle-/betalingskommuner.

Driftsherre kan vælge at inddele en ydelse eller en ydelsespakke i to eller flere takstniveauer, når taksten for de enkelte niveauer afspejler forskelligt indhold eller omfang af ydelsen eller ydelserne. Driftsherre skal tilstræbe at holde antallet af takstniveauer på et niveau, der sikrer gennemsigtighed i prisstrukturen.

En inddeling i to eller flere takstniveauer skal foretages ud fra grupperinger af brugerne med udgangspunkt i brugernes funktionsniveau og behov for ydelser. Til hvert takstniveau skal der være tilknyttet en beskrivelse af brugergruppens funktionsniveau, der skal tage udgangspunkt i den terminologi og kategorisering af funktionsniveauer, der anvendes i Voksenudredningsmetoden eller i socialfaglige metoder som ICS-metoden for tilbud på henholdsvis voksenområdet og børne- og ungeområdet. Desuden skal der til hvert takstniveau tilknyttes en ydelsesbeskrivelse, der tydeligt angiver omfanget og tyngden af de leverede ydelser (fx socialpædagogisk støtte, terapi, pleje og omsorg m.v.).

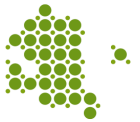
For tilbud, som er mulige at anvende i større eller mindre grad (fx dagtilbud), kan driftsherre indregne benyttelsesgraden som en procentvis afvigelse fra taksten.

Betaling for tillægsydelser bør være en undtagelse, der særskilt skal begrundes. Som udgangspunkt anvendes der ikke abonnementsordninger.

BEREGNINGSGRUNDLAGET

Taksten beregnes på grundlag af en belægningsprocent i tilbuddet, som fastsættes på baggrund af den forventede aktivitet i tilbuddet.

Den forventede belægningsprocent beregnes som et gennemsnit af belægningsprocenterne 2 år forud for budgetåret. For 2016 anvendes eksempelvis gennemsnittet af den faktiske belægningsprocent i 2013 og 2014.

Såfremt driftsherren har viden, der tilsiger, at belægningen vil blive højere end gennemsnittet af to forudgående år, kan driftsherren vælge at anvende en højere belægningsprocent.

Har der været tale om en midlertidig overbelægning, kan denne udelades i beregning af belægningsprocenten. Der kan aldrig anvendes en belægningsprocent over 100.

Ved takstberegning for kvindekrisecentre, forsorgshjem og på misbrugsområdet skal belægningsprocenten beregnes på baggrund af antallet af betalende brugere de to forudgående år.

BEREGNING AF BELÆGNINGSPROCENT I TILBUD MED FLERE TAKSTNIVEAUER

For tilbud med to eller flere takstniveauer beregnes den forventede belægningsprocent på baggrund af tilbuddets samlede, gennemsnitlige belægning i 2 år forud for budgetåret, vægtet efter takstniveaernes andel af det samlede omkostningsbaserede budget. Den beregnede belægningsprocent anvendes på alle takstniveauer.

Af bilag 2 fremgår et eksempel på en model til beregning af den forventede belægningsprocent i tilbud med flere takstniveauer. Bilag 2 kan findes som særskilt dokument på www.rammeaftale-h.dk.

KENDTE OG FASTE TAKSTER

Taksterne beregnes for ét år ad gangen og skal gøres kendte, så snart de foreligger og inden den 1. januar i det år taksterne gælder, og kan ikke siden ændres. Risikoen for, at taksten er fejlbehæftet, påhviler driftsherren.

Det er aftalt mellem kommunerne i hovedstadsregionen og Region Hovedstaden, at takster for kommunalt og regionalt drevne tilbud beregnet efter principperne i styringsaftalen i udgangspunktet ikke er til forhandling.

EFTERREGULERING

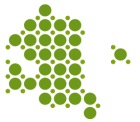
Over- eller underskud inden for 5 procent af tilbuddets omkostningsbaserede budget, der ligger til grund for takstberegningen, afholdes af driftsherren. Over- eller underskud ud over +/- 5 procent af det omkostningsbaserede budget skal efterreguleres i taksten for tilbuddet senest 2 år efter det år afvigelsen vedrører.

Det er ikke tilladt for tilbud løbende at have overskud inden for 5-procentsgrænsen og på den måde akkumulere overskud over flere år.

Overskud kan anvendes til at dække underskud, effektivisere, kvalitetsudvikle eller lignende på de af driftsherrens tilbud, der er omfattet af styringsaftalen. Overskud på et tilbud, der er omfattet af styringsaftalens områder, kan ikke anvendes til at dække underskud på et tilbud, der ikke er omfattet af styringsaftalen.

Underskud inden for 5 procent af tilbuddets omkostningsbaserede budget skal for eksempel dækkes ved effektivisering eller af overskud på andre af driftsherrens tilbud, der er omfattet af styringsaftalens områder.

Efterreguleringen beregnes som nettoresultatets afvigelse (summen af afvigelser på udgifts- og indtægtssiden) fra det omkostningsbaserede budget. Efterreguleringen

omfatter alene afvigelser i tilbuddets direkte omkostninger samt takstindtægterne, mens der ikke medregnes afvigelser på de indirekte og de beregnede omkostninger.

Da taksten det første år skal fastsættes, inden det endelige regnskabsresultat foreligger, skal en eventuel efterregulering det første år bero på den forventede afvigelse. Eventuelle forskelle mellem den forventede afvigelse og den faktiske afvigelse skal modregnes i efterreguleringen to år efter.

Driftsherrer, der i en overgangsperiode ændrer taksten, som følge af efterreguleringer af afvigelser på over +/- 5 procent af budgettet, skal ved forespørgsel kunne fremvise dokumentation for takstberegningen, herunder angivelse af, hvornår afvigelsen forventes dækket ind og taksten restabiliseret.

Af bilag 1 fremgår et eksempel på en model til beregning af efterregulering. Modellen er illustreret med en simulering af efterregulering over en 3-årig periode. Bilag 1 kan findes som særskilt dokument på www.rammeaftale-h.dk.

KL justerede i februar 2015 sit skøn for pris- og lønfremskrivningen for 2015 og fremover. Således blev fremskrivningen fra 2014 til 2015 nedjusteret fra 2,0 procent til 1,3 procent. Det er besluttet, at de beregnede takster for 2015, der tager udgangspunkt i den oprindelige fremskrivning på 2,0 procent, fastholdes, samt at overskud opbygget i 2015 som følge heraf skal indregnes i den almindelige efterregulering senest to år efter.

SÆRSKILT EFTERREGULERING I 2016 SOM FØLGE AF SOCIALTILSYN

Det er muligt for de kommunale driftsherrer at foretage særskilt efterregulering i takstberegningen som følge af afholdte mer- eller mindreudgifter til Socialtilsynet, i forhold til hvad de kommunale driftsherrer anvendte på tilsyn før etableringen af Socialtilsynet, i 2015. Afholdte mer- eller mindreudgifter til Socialtilsynet efterreguleres i takstberegningerne for 2016. Driftsherrer skal kunne fremvise dokumentation for behovet for at foretage særskilt efterregulering.

Den særskilte efterregulering er undtaget de gældende principper i styringsaftalen om efterregulering af over- og underskud. Det vil sige, at den særskilte efterregulering kan foretages, selvom overskuddet er mindre end grænseværdien på fem procent. Da Region Hovedstaden beregner de indirekte omkostninger konkret, er tilbud drevet af Region Hovedstaden ikke omfattet af den særskilte efterregulering.

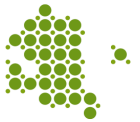
BEREGNING AF EFTERREGULERING I TILBUD MED FLERE TAKSTNIVEAUER

For tilbud med to eller flere takstniveauer beregnes efterreguleringen af over- og underskud på baggrund af nettoresultatets afvigelse fra tilbuddets samlede omkostningsbaserede budget. Efterreguleringen fordeles forholdsmæssigt ud på takstniveauer ud fra deres andel af det samlede omkostningsbaserede budget.

Af bilag 2 fremgår et eksempel på en model til beregning af efterregulering ved anvendelse af flere takstniveauer. Modellen er illustreret med en simulering af efterregulering over en 3-årig periode. Bilag 2 kan findes som særskilt dokument på www.rammeaftale-h.dk.

FORHØJELSE AF BEREGNINGSGRUNDLAGET

Budgettet, der indgår i takstberegningen, kan alene reguleres som følge af pris- og lønregulering, lovændringer og tilpasninger i forhold til efterspørgslen (ændringer i

belægningsprocenten eller justering af målgruppe). Det betyder, at hvis brugerkommunerne ændrer deres efterspørgsel, tilpasses driftsherres budget hertil. Ved væsentlige ændringer i tilbuddet, hvortil budgettet tilpasses såvel op som ned, skal driftsherre hurtigst muligt og senest ved budgetvedtagelsen varsle brugerkommunerne om ændringerne og begrundelserne herfor.

SÆRLIGE TILBUD OG YDELSER

Der er nogle tilbud, som har eller udvikler meget specialiserede ydelser, blandt andet lands- og landsdelsdækkende tilbud. Samtidig bliver nogle tilbud specielt tilpasset den enkelte bruger eller midlertidigt tilrettelagt i forbindelse med ventetid til tilbud. I forbindelse med rammeaftalen gives mulighed for at aftale andre betalingsmodeller end de anbefalede og indgå sær aftaler mellem brugerkommuner og driftsherrer.

Sær aftaler giver som udgangspunkt ikke driftsherrer ret til at træde ud af takstaftalen. Driftsherrer, der har indgået sær aftaler, bør således fortsat tilstræbe at opfylde takstaftalen. En sær aftale kan, dog ved fremvisning af dokumentation, bruges som forklaring på afvigelser fra den faktiske takstudvikling.

PRINCIPPER FOR SAMARBEJDE

FRISTER FOR AFREGNING FOR BRUG AF TILBUD

Driftsherrerne afregner månedsvis forud, hver den 10. i måneden.

På forudbestilte aflastningspladser meldes afbud senest 14 dage før det aftalte tidspunkt. Afbud senere end 14 dage før medfører betaling for den bestilte aflastning.

OPSIGELSESVARSLER

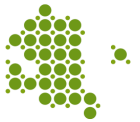
Der er fastlagt opsigelsesvarsler for de forskellige tilbud. For alle tilbud gælder, at opsigelsesvarslet bortfalder, hvis en opsagt plads bliver besat med det samme.

- ▶ Sociale tilbud (botilbud, dagtilbud og beskyttet beskæftigelse): Løbende måned plus 30 dage.
- ▶ Akutpladser på børneområdet: Løbende måned plus 30 dage.
- ▶ Aflastning: Løbende måned plus 30 dage. Afbud for bestilt plads senest 14 dage før.
- ▶ Beskæftigelsescentre og erhvervsmæssig afklaring: Løbende måned plus 30 dage.
- ▶ Specialundervisning, børn: Løbende måned plus 90 dage.

FORLÆNGET VARSEL VED OPSIGELSE AF FLERE PLADSER

Når en brugerkommune på samme tilbud vælger at opsig tre eller flere pladser inden for en periode på 3 løbende måneder, eller pladser svarende til indtægter på 20 procent eller mere af tilbuddets takstbaserede indtægtsbudget, forlænges opsigelsesvarslene til løbende måned plus 6 måneder.

K29 kan aftale længere opsigelsesvarsler på enkelte, særligt sårbare tilbud. Der er for 2016 ikke aftalt længere varsler på konkrete tilbud.

OPFØLGNINGSMEKANISMER FOR BORGERES PLACERING I TAKSTNIVEAUER

Handlekommune og driftsherre/tilbud har pligt til at rette henvendelse til hinanden, såfremt det vurderes, at en borger bør flyttes til enten et højere eller et lavere takstniveau.

Én gang årligt skal der i samarbejde mellem handlekommune og driftsherre/tilbud, for eksempel i forbindelse med opfølgning på handleplaner, foretages en vurdering af borgerens funktionsniveau og behov for ydelser med henblik på borgerens placering i takstniveau.

Handlekommune og driftsherre/tilbud kan ud fra en vurdering af borgerens funktionsniveau og behov for ydelser til enhver tid anmode om omplacering af en given borger fra ét takstniveau til et andet.

Den modsatte part skal tilstræbe at oplyse, om man er enig i denne vurdering senest ti hverdage fra, at der foreligger et tilstrækkeligt oplyst grundlag til vurdering af sagen. For at sikre fremdrift i sagsbehandlingen skal den modsatte part ved modtagelse af anmodning om omplacering hurtigst muligt indhente de nødvendige oplysninger om sagen.

I tilfælde af uenighed henstilles til, at handlekommune og driftsherre/tilbud i fællesskab, og i dialog med borgeren, hurtigst muligt finder alternative løsninger inden for samme tilbud under hensyntagen til borgerens rettigheder.

Hvis der ikke kan findes en løsning inden for tilbuddet, er det handlekommunens forpligtelse at finde alternative tilbud til borgeren.

Ved enighed om omplacering fastsættes tidspunktet for iværksættelse af omplaceringen efter konkret aftale mellem handlekommune og driftsherre/tilbud.

AFTALE OM ETABLERING OG LUKNING AF TILBUD OG PLADSER

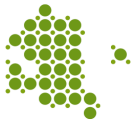
KKR Hovedstaden har ikke indgået konkrete tværkommunale aftaler eller aftale med Region Hovedstaden om oprettelse og lukning af tilbud og pladser i 2016.

PRINCIPPER FOR ETABLERING AF TILBUD

Ved etablering af et nyt tilbud, der forventes at være afhængigt af salg af pladser til andre kommuner, er det driftsherres ansvar at vurdere behovet for tilbuddet og dimensioneringen af det.

Ved etablering af et nyt tilbud, som vil være afhængig af salg af pladser til andre kommuner, kan driftsherre indgå aftaler med konkrete kommuner om følgende alternative finansieringsmodeller:

- ▶ Forpligtende købsaftaler. Herved forstås aftaler, hvor en eller flere kommunalbestyrelser garanterer for betaling af et bestemt antal pladser i et tilbud i en aftalt periode, hvis pladserne ikke efterspørges af andre.
- ▶ Aftaler om delt finansieringsansvar. Herved forstås aftaler, hvor en eller flere kommunalbestyrelser bidrager til finansieringen af et konkret tilbud, uden at kommunalbestyrelsen selv er driftsherre.

Aftalerne skal indgås med konkrete kommuner og kan ikke forpligte kommuner, som ikke er omfattet af aftalen.

Desuden kan driftsherre ved etablering af nye tilbud vælge at anvende en lavere belægningsprocent i en opstartsperiode. Længden af opstartsperioden fastsættes af driftsherre, men må maksimalt være løbende år plus 12 måneder.

Driftsherre skal informere brugerkommunerne om, hvorvidt der anvendes en lavere belægningsprocent i en opstartsperiode, inden brugerkommunerne visiterer borgere til tilbuddet.

Ved anvendelse af lavere belægningsprocent i en opstartsperiode gælder følgende undtagelser fra det gældende princip om efterregulering af over- og underskud:

- ▶ Driftsherre må ikke efterregulere som følge af en negativ afvigelse fra det omkostningsbaserede budget i opstartsperioden.
- ▶ Positive afvigelser fra det omkostningsbaserede budget på mere end 5 procent skal efterreguleres over for de kommuner, der har anvendt tilbuddet i opstartsperioden.

Efter opstartsperiodens ophør skal driftsherre anvende en estimeret belægningsprocent, der er fastsat ud fra belægningsprocenten i sammenlignelige tilbud. Denne beregningsmetode må maksimalt anvendes i 3 år efter opstartsperiodens ophør. Herefter skal driftsherre anvende det gældende princip for beregning af belægningsprocenten.

PRINCIPPER FOR LUKNING OG OMLÆGNING AF TILBUD

Driftsherre skal selv afholde alle udgifter forbundet med lukning af tilbud.

Driftsherre kan indregne etableringsudgifterne ved omlægning af tilbud i taksterne fremadrettet fra næste budgetår efter gældende principper for forrentning og afskrivning, således at de takstændringer, dette måtte medføre, er kendte på forhånd.

Ved lukning og omlægning af tilbud skal driftsherre i forbindelse med varsling af ændringerne inddrage brugerkommunerne med henblik på planlægning af overgangsperioden. Planlægningen kan blandt andet omfatte konkrete planer for ind- og udslusning af borgere.

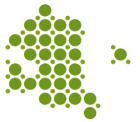
Ved lukning og omlægning af tilbud har handlekommunen ansvar for at finde alternative tilbud til borgere, som ikke længere kan rummes i tilbuddet.

For at give driftsherre mulighed for at tilpasse kapacitet og indhold i tilbuddet skal brugerkommunerne varsle om forventede markante ændringer i efterspørgslen, så snart viden herom foreligger.

FÆLLES AFTALE OM VISITATION TIL KOMMUNIKATIONSCENTRE

Siden 2011 har hovedstadsregionen haft en fælles visitationsaftale vedrørende kommunikationscentre, som har indgået i rammeaftalerne for kommunerne i hovedstadsregionen og Region Hovedstaden. Pr. 1. januar 2016 træder en ny fælles visitationsaftale i kraft, der fremadrettet vil være udgangspunkt for samarbejdet mellem kommunikationscentre og kommunerne i hovedstadsregionen.

Den nye visitationsaftale fremgår af bilag 3 til Styringsaftale 2016. Bilag 3 kan findes som særskilt dokument på www.rammeaftale-h.dk.

KOMMUNERS OVERTAGELSE AF REGIONALE TILBUD

En kommunalbestyrelse kan en gang i hver valgperiode overtage regionale tilbud, der er beliggende i kommunen. En kommunalbestyrelse, der ønsker at overtage et regionalt tilbud, skal meddele regionsrådet dette senest den 1. januar i valgperiodens tredje år.² For indeværende valgperiode skal dette således meddeles senest 1. januar 2016. Meddelelse herom skal indskrives i styringsaftalen for pågældende år. Overtagelse af tilbuddet skal ske senest den 1. januar i valgperiodens fjerde år, dvs. for indeværende valgperiode 1. januar 2017.

Når kommunen fremsætter en anmodning om overtagelse påhviler det regionen at fremkomme med overtagelsesvilkårene.³

Af hensyn til overholdelse af varslingsreglerne i forhold til berørte medarbejdere, en hensigtsmæssig driftstilrettelæggelse og gennemførelse af en god overdragelsesproces er det i rammeaftalen fastlagt, at overtagelse normalt sker ved et årsskifte, og at kommunens anmodning om overtagelse senest fremsættes 1. januar året før overtagelsen, og gerne i forbindelse med kommunens godkendelse af rammeaftalen for året før overtagelsen. Anmodning til regionen om overtagelse af tilbud forudsætter behandling i kommunalbestyrelse/byråd, inden regionen udarbejder det konkrete overtagelsestilbud. Varsling af medarbejdere kan først bindende ske på grundlag af en endelig indgået aftale om overtagelsen mellem kommunalbestyrelse/byråd og Regionsrådet.

To af kommunerne i hovedstadsregionen henholdsvis Helsingør og Tårnby Kommuner har meddelt, at de har igangsat en proces om at gøre brug af muligheden for overtagelse af et regionalt tilbud i denne valgperiode.

Helsingør Kommune har igangsat en proces, hvor der overvejes en overtagelse af det regionale døgntilbud 3-kløveren, afdeling Margueritten til børn og unge udviklingshæmmede (SEL § 66, nr. 6).

Tårnby Kommune har igangsat en proces om overtagelse af det regionale botilbud Pensionat Kamager (SEL § 108) til voksne med fysiske og psykiske funktionsnedsættelser.

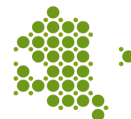
Kommunalbestyrelsernes næste mulighed for at anmode om overtagelse af et regionalt tilbud er i forbindelse med Rammeaftale 2020, og senest den 1. januar 2020.

KØB OG SALG AF PLADSER UDEN FOR HOVEDSTADSREGIONEN

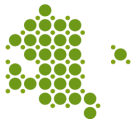
² Jf. Lov om ændring af lov om social service, lov om retssikkerhed og administration på det sociale område og forskellige andre love.

³ Jf. Bekendtgørelse nr. 782 af 6. juli 2006.

Aftaler indgået i rammeaftaler kan kun binde rammeaftalens parter. Det betyder, at rammeaftalen alene regulerer køb og salg af pladser mellem brugerkommuner og driftsherrer med beliggenhed inden for samme region.

I forhold til køb og salg af pladser mellem brugerkommuner og driftsherrer med beliggenhed i forskellige regioner anbefales det, at der ved hvert køb og salg af pladser udarbejdes konkrete og individuelle købskontrakter, der regulerer forpligtelsen for såvel brugerkommune som driftsherre. Købskontrakterne bør indeholde aftaler om forhold som underskudsdeling, takst, afregning m.v.

PROCEDURER OG TILTAG I FORHOLD TIL DE MEST SPECIALISEREDE TILBUD

I Udviklingsstrategi 2016 er ni selvstændige tilbud blevet defineret som de mest specialiserede tilbud i hovedstadsregionen. Tilbuddene er målrettet målgrupper med helt særlige karakteristika og behov for specialiseret støtte og behandling og udgør en delmængde af de højt specialiserede tilbud omfattet af Udviklingsstrategien.⁴

De mest specialiserede tilbud er underlagt en særlig samarbejdsmodel defineret som "nødbremse-modellen". Formålet med modellen er at sikre, at de mest specialiserede kompetencer i disse tilbud bevares og udvikles. Modellen beskrives nedenfor.

NØDBREMSE-MODELLEN

Den særlige samarbejdsmodel til at understøtte de mest specialiserede tilbud er underlagt følgende forudsætninger:

- ▶ Modellen træder alene i kraft undtagelsesvist, det vil sige, at den ikke automatisk er gældende for alle tilbud defineret som mest specialiserede.
- ▶ Modellen er dynamisk og har løbende fokus på udviklingen på det specialiserede socialområde fagligt, metodemæssigt, behovsmæssigt og økonomisk.
- ▶ Modellen har fokus på incitamenter, herunder både for brugerkommuner og driftsherrer.
- ▶ Modellen understøtter en omkostningseffektiv drift og styring af tilbuddene.

Modellen består af følgende overordnede elementer:

1. Driftsherre for et tilbud, der er defineret som mest specialiseret, har mulighed for at indstille tilbud, som driftsherre vurderer har behov for en særlig opmærksomhed, for eksempel hvis det vurderes at være lukningstruet.
2. På baggrund af indstillingen foretages en grundig afdækning af tilbuddets situation samt alternativer til tilbuddet.
3. På baggrund af den grundige afdækning foretages en vurdering af, om der er behov for særlige tværkommunale tiltag til bevarelse af tilbuddets viden og kompetencer.
4. Endelig træffes en beslutning om iværksættelse af særlige tiltag.

Den tværkommunale samarbejdsmodel samt de særlige tiltag er nærmere beskrevet i bilag 4 til Styringsaftale 2016. Bilag 4 kan findes som særskilt dokument på den fælleskommunale hjemmeside www.rammeaftale-h.dk.

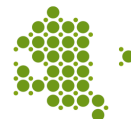
TASK FORCE

Til at understøtte samarbejdsmodellen er der nedsat en permanent task force, der har følgende opgaver:

- ▶ Årlig vurdering af alle tilbud i Udviklingsstrategien, herunder særligt de mest specialiserede tilbud med udgangspunkt i de opstillede kriterier for og krav til de mest specialiserede tilbud.

---

⁴ Kriterierne for udvælgelse af de mest specialiserede tilbud samt de udvalgte tilbud i 2016 kan findes i Bilag 4 til Udviklingsstrategi 2016 på den fælleskommunale hjemmeside www.rammeaftale-h.dk.

- ▶ Vurdering af tilbud, der nyindstilles af driftsherrer som værende mest specialiseret.
- ▶ Konkret afdækning og vurdering af behov for særlig opmærksomhed over for et tilbud defineret som mest specialiseret på baggrund af en indstilling fra en driftherre.

Task forcen samles med en fast kadence på to på forhånd fastsatte datoer i løbet af året, således at driftsherrer ved, hvornår det vil være hensigtsmæssigt at indstille tilbud. Derudover vil task forcen kunne samles i forbindelse med akutte behov for vurdering af tilbud.

Task forcen består af centrale nøglepersoner på både børne- og ungeområdet og voksenområdet, herunder fagpersoner fra både myndigheds- og driftsherrekommuner samt Region Hovedstaden.

Endelig skal task forcen hvert andet år foretage en vurdering af behov for og efterspørgsel efter de mest specialiserede tilbud blandt alle kommuner i hovedstadsregionen.

Kommissorium for den permanente task force, herunder tidspunkter for de årlige møder, kan ses på den fælleskommunale hjemmeside www.rammeaftale-h.dk under menupunktet rammeaftale/task force – de mest specialiserede tilbud.

KRAV TIL DE MEST SPECIALISEREDE TILBUD

Der stilles følgende krav til de tilbud, som lever op til kriterierne for de mest specialiserede tilbud i hovedstadsregionen:

- ▶ Tilbuddet skal efterstræbe at være på forkant og løbende udvikle sig i forhold til målgruppernes behov, metoder, velfærdsteknologi, kommunernes efterspørgsel efter ydelser og pladser m.v.
- ▶ Tilbuddets viden, ekspertise og pladser skal være tilgængelig for alle kommuner i hovedstadsregionen, og der må ikke gives forrang til borgere fra driftsherres egen kommune eller geografiske nærområde.
- ▶ Tilbuddet skal levere synlig og offentlig tilgængelig dokumentation om bl.a. effekt af indsatserne i tilbuddet.

Den nedsatte task force medtager ovenstående krav i de løbende og konkrete vurderinger af de mest specialiserede tilbud.

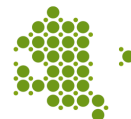
BØRNEHUSET OG SOCIALTILSYN

Minimum en gang årligt i forbindelse med indgåelse af styringsaftalen skal kommuner og region drøfte aktiviteter, drift og finansiering for det kommende år med Børnehuset i regionen, jf. § 50 a i lov om social service og Socialtilsynet, som godkender og fører tilsyn med sociale tilbud i regionen, jf. § 2, stk. 2 i lov om socialtilsyn.

Fremadrettet vil drøftelserne med Socialtilsyn Hovedstaden og Børnehuset Hovedstaden finde sted i 3. kvartal, og vil foregå i regi af Embedsmandsudvalget for Socialområdet og Specialundervisning. Drøftelserne vil tage udgangspunkt i årsrapporterne fra henholdsvis Børnehuset og Socialtilsynet.

Derudover vil Socialtilsyn Hovedstaden og Børnehus Hovedstaden en gang årligt levere en status vedrørende aktiviteter, drift og finansiering til KKR Hovedstaden.

BILAGSLISTE

Nedenfor fremgår en oversigt over bilag til Styringsaftale 2016:

- ▶ **Bilag 1:** Eksempel på model til beregning af enhedstakst, herunder efterregulering af over-/underskud
- ▶ **Bilag 2:** Eksempel på model til beregning af takster samt efterregulering af over-/underskud og belægningsprocent ved anvendelse af flere takstniveauer
- ▶ **Bilag 3:** Hovedstadsregionens fælles visitationsaftale vedrørende kommunikationscentrene.
- ▶ **Bilag 4:** Samarbejdsmodel vedrørende de mest specialiserede tilbud.

Alle bilagene kan findes som særskilte dokumenter på www.rammeaftale-h.dk.

Bilag 3 omfatter en skabelonen til anvendelse ved indgåelse af konkrete samarbejdsaftaler mellem kommune og et kommunikationscenter. Skabelonen kan hentes på www.rammeaftale-h.dk i en særskilt og skrivevenlig version, som kommuner og kommunikationscentre kan anvende til at indskrive konkrete samarbejdsaftaler i.